

371.012
П48

1716

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ТКАЧУК Станіслав Іванович

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

УДК 371.035.3

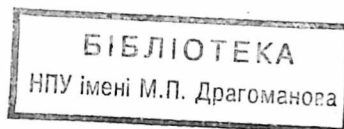
100310548

*Організаційно-педагогічні умови
залучення учнів 8-11 класів до продуктивної
праці в учнівських кооперативах*

13.00.02 – теорія і методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук*

Київ – 1998

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

Науковий керівник: дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор **Мадзігон Василь Миколайович**, Інститут педагогіки АПН України, директор

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Оржеховська Валентина Михайлівна**, Науково-методичний центр превентивного виховання АПН України, директор

кандидат педагогічних наук, доцент **Сингаївський Дмитро Васильович**, Рівненський державний педагогічний інститут, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін та методики трудового навчання

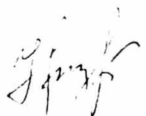
Провідна установа: Національний аграрний університет, кафедра педагогіки, Міністерство сільського господарства України, м. Київ

Захист відбудеться "14" квітня 1998 р. о 16³⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (252601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (252601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий " _____ " _____ 1998 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 В.М. Назаренко

Загальна характеристика роботи

Актуальність проблеми. Радикальні зміни в нашому суспільстві істотно вплинули на всі напрямки його розвитку. Не є винятком і освіта. Тому переглядаються цінності з позиції підготовки молоді до трудової діяльності в умовах переходу до нової адекватної ринковій економіці моделі господарювання. Ставляться нові вимоги до трудової підготовки старшокласників, виховання в них економічно значущих якостей працівника нового типу, формування досвіду виробничо-економічної діяльності.

Пошук шляхів розв'язання цих проблем змушує переглянути існуючий досвід організації продуктивної праці старшокласників, по-новому підійти до ряду пов'язаних з трудовим навчанням педагогічних явищ, зокрема до формування в старшокласників нового економічного мислення, усвідомлення участі в трудовій діяльності на основі нових форм її організації (в учнівських кооперативах, малих підприємствах).

Аналіз педагогічної, методичної та науково-популярної літератури свідчить, що хоча ця проблема є практично новою і розробленою недостатньо, проте певну основу для її розв'язання закладено. Так, вагомий внесок у розробку теоретичних засад трудової підготовки учнів з використанням продуктивної праці зробили вітчизняні вчені Н.А. Калініченко, В.М. Мадзігон, В.М. Оржеховська, Д.О. Тхоржевський, О.Г. Шапталов та інші; російські вчені П.Р. Атутов, С.Я. Батишев, Ю.К. Васильєв, В.О. Поляков; литовський вчений А.А. Киверялг.

Одним з перспективних напрямів розвитку трудового навчання є: ознайомлення старшокласників з новими формами господарювання та організації праці.

Основу для розв'язання даної проблеми закладено в роботах вітчизняних учених В.В. Горольського, Д.О. Закатнова, А.Д. Колихалової, Г.С. Левченка, В.М. Мадзігона, А.М. Пашинського, Д.В. Снігаївського, М.П. Тименка, Д.О. Тхоржевського та інших; російських вчених В.М. Власової, В.О. Полякова, О.С. Прутченкова, І.А. Сасової та інших.

Деякі педагогічні аспекти підготовки старшокласників до продуктивної праці на основі підприємницької діяльності розглянуто в дисертаційних дослідженнях В.В. Дрижака, Р.І. Лученка, С.В. Мельникова, Р.Г. Пустовіта, К.М. Старченка, О.В. Тополь.

Проте, як свідчить аналіз літературних джерел і виконаних дисертаційних досліджень, ще не достатньо розроблені теоретичні, юридичні та економічні аспекти проблеми залучення учнів до продуктивної праці, спостерігаються недоліки в практиці роботи трудових учнівських об'єднань. Це пояснюється суперечностями між: об'єктивною потребою суспільства в економічно грамотних фахівцях та відсутність в загальноосвітній школі відповідних організаційно-педагогічних умов їх підготовки; необхідністю прояву в трудовій діяльності старшокласників підприємливості, ініціативності, самостійності, винахідливості, наполегливості та надмірною регламентацією діяльності учнів в умовах школи;

потенційними можливостями учнівського самоврядування як засобу підвищення педагогічної ефективності учнівських кооперативів та реальним станом залучення учнів до діяльності шкільних трудових об'єднань.

Актуальність проблеми й недостатня розробленість у педагогічній теорії, низька ефективність практичної діяльності учнівських кооперативів зумовили вибір теми дослідження “Організаційно-педагогічні умови залучення учнів 8-11 класів до продуктивної праці в учнівських кооперативах”.

Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи лабораторії трудової підготовки й політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України “Удосконалення змісту трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до державних стандартів національної освіти” (номер державної реєстрації 0196 U003056).

Об'єкт дослідження – процес організації трудової діяльності учнів 8-11 класів в умовах учнівських кооперативів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови залучення старшокласників до продуктивної праці.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов залучення до продуктивної праці учнів 8-11 класів в учнівських кооперативах.

Гіпотеза дослідження: продуктивна праця старшокласників в учнівських кооперативах буде ефективно впливати на готовність старшокласників до трудової діяльності, якщо:

- організаційно-педагогічний процес в учнівських кооперативах будуватиметься на поєднанні дидактичних та виробничих умов з урахуванням сучасних тенденцій суспільного розвитку;
- органам учнівського самоврядування буде передана визначальна роль в управлінні кооперативом з додержанням чіткого механізму обліку й звітності, матеріальних та моральних стимулів праці;
- продуктивна праця максимально моделюватиме реальні процеси підприємництва та ділові відносини, що їх супроводять.

Згідно з предметом, метою та гіпотезою визначено такі завдання дослідження:

- проаналізувати літературні джерела, що розкривають історію розвитку і стан дитячого кооперативного руху в Україні та за кордоном;
- вивчити стан продуктивної праці старшокласників, зокрема практичну діяльність учнівських кооперативів різних регіонів України;
- визначити організаційно-педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності продуктивної праці учнів 8-11 класів в учнівських кооперативах;
- експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов функціонування учнівських кооперативів.

Теоретичною основою дослідження є базисні наукові положення про форми організації продуктивної праці як важливі фактори трудового ста-

новлення особистості людини; теорії про трудову підготовку як складну динамічну систему, ефективність функціонування якої визначається єдністю її теоретичних і практичних компонентів.

Методи дослідження:

- вивчення та аналіз літературних джерел з проблеми дослідження;
- спостереження за трудовою діяльністю учнів;
- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду організації продуктивної праці старшокласників;
- опитування: а) масове усне (бесіда, інтерв'ю);
б) письмове (анкетування);
- педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий, заключний);
- порівняльний аналіз здобутих на різних етапах дослідження показників (статистична обробка даних).

Базою для проведення експериментальної роботи були: загальноосвітні школи № 28 м. Чернігова; НСШ № 10 м. Коломиї, Книждвірська середня школа, Коломийського р-ну, Івано-Франківської обл.; Івано-Франківський МНВК; Білопільська середня школа № 13 Сумської області.

Дослідження проводилося з 1992 по 1997 р. у три етапи. Різними видами експерименту було охоплено 1032 учні.

На першому етапі (1992-1994 р.) вивчалось теоретичне і практичне значення проблеми, формулювалась гіпотеза, вивчався досвід роботи загальноосвітніх шкіл та МНВК щодо організації продуктивної праці старшокласників з урахуванням сучасних соціально-економічних умов суспільного розвитку, збиралися матеріали і наукові факти, розроблялася програма констатуючого і формуючого експерименту.

Другий етап (1994-1996 р.) полягав у проведенні експериментальної роботи, під час якої визначалися організаційно-педагогічні умови та форми організації продуктивної праці в учнівських кооперативах, перевірялася їх ефективність.

На третьому етапі (1996-1997 р.) аналізувався та узагальнювався зібраний матеріал, формулювалися висновки, розроблялися, перевірялися, коригувалися та впроваджувалися рекомендації щодо організації продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах з метою підвищення її ефективності.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці теоретично і експериментально обґрунтованої методики організації продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах.

Теоретична значущість полягає в обґрунтуванні критеріїв оцінки економічно значущих якостей особистості; уточненні сутності педагогічної категорії “продуктивна праця учнів”; розкритті організаційно-педагогічних умов залучення старшокласників до продуктивної праці в учнівських кооперативах.

Практична значущість роботи полягає в тому, що впровадження результатів дослідження у діяльність учнівських кооперативів сприяє цілеспрямованому впливу праці на учнів як у школі, так і в позашкільній

діяльності, а також формуванню готовності випускників до активного життя в сучасних соціально-економічних умовах.

На захист виноситься:

1. Теоретичне обґрунтування критеріїв оцінки економічно значущих якостей особистості систематизованих у чотири групи:

1) вихідна група (працьовитість, рішучість, ініціативність, цілеспрямованість);

2) інтелектуальна група (ерудиція, самовдосконалення, розумові здібності);

3) діяльнісно-практична група (практичність, винахідливість, знання ринкової економіки, підприємливість);

4) спонукальна група (лідерство, матеріальна незалежність, честолюбство, позитивне ставлення до праці).

2. Організаційні форми продуктивної праці старшокласників в учнівських коопертивах.

Вірогідність здобутих даних і зроблених висновків забезпечуються теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій; застосування комплексу методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету, меті та завданням; аналізом значного обсягу теоретичного і практичного матеріалу та якісним аналізом проведеного експерименту в різних регіонах України.

Особистий внесок автора полягає в теоретичній розробці та обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми, безпосередній організації і проведенні дослідно-експериментальної роботи, консультуванні та забезпеченні методичними матеріалами вчителів, які брали участь в експерименті.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Проміжні та кінцеві результати дослідження доповідалися та обговорювалися на: курсах-семінарах підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів при Івано-Франківському інституті удосконалення вчителів (грудень, 1995 р.); на всеукраїнських семінарах, присвячених удосконаленню трудової підготовки (м. Луцьк, квітень 1995 р.); звітній науково-практичній конференції Інституту педагогіки АПН України (м. Київ, 1994-1996 рр.); трьох міжвузівських конференціях (м. Умань, 1991 р.; м. Кривий Ріг, 1992 р.; м. Умань, 1997 р.); науково-практичному семінарі (м. Умань, 1997 р.). Робота обговорювалася на засіданнях лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України, кафедри теорії і методики трудової підготовки Уманського державного педагогічного інституту імені П.Г. Тичини. Результати дослідження використовувалися у процесі читання курсу лекцій "Основи підприємницької діяльності" для студентів 5-го курсу цього ж інституту.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли відображення у шести публікаціях автора в тому числі 3 статті у фахових виданнях.

Структура дисертації зумовлена основною метою та завданнями дослідження. Загальний обсяг дисертації 174 сторінки. Робота складається з вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (185

найменувань), 11 додатків. Теоретичні положення та результати дослідження проілюстровані 15 таблицями, 5 схемами, 1 діаграмою.

Основний зміст дисертації

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформувано мету й гіпотезу дослідження, визначено об'єкт, предмет і завдання роботи, накреслено методи й етапи дослідження, викладено положення, які виносяться на захист, розкрито методологічні та теоретичні основи, наукову новизну, подано оцінку практичного значення проведеного дисертаційного дослідження.

У першому розділі "Теорія і практика організації трудової діяльності учнівської молоді" аналізується історія розвитку дитячого кооперативного руху та визначається його місце в сучасних умовах розвитку суспільства, розглядаються організаційно-педагогічні умови, що впливають на ефективність організації праці старшокласників в учнівських кооперативах, викладено результати вивчення стану практичної діяльності учнівських кооперативів різних регіонів України.

Проведений у дисертації аналіз розвитку дитячого кооперативного руху показує, що однією з найголовніших проблем на сучасному етапі розвитку економіки України є входження випускників загальноосвітніх шкіл у нові для них економічні, правові та соціальні стосунки в суспільстві.

Таким чином, важливе завдання сучасної загальноосвітньої школи та МНВК – підготувати старшокласників до життя і трудової діяльності в нових умовах економічного розвитку держави, допомогти знайти своє місце в суспільстві через різні нові форми організації продуктивної праці.

Саме кооперативна діяльність є необмеженим полем для застосування дитячих талантів, оскільки вона є такою ж різноманітною, як і діти. Світовий досвід розвитку шкільних кооперативів дає змогу реалізувати природне честолюбство людини, її потяг до самореалізації та самоствердження.

На основі вивчення досвіду роботи учнівських кооперативів можна накреслити об'єктивні шляхи розвитку дитячої кооперації в Україні, визначити організаційно-педагогічні умови, за яких вона зможе принести найбільшу користь. Тому для вільного вибору та усвідомлення майбутньої діяльності зміст і завдання трудової підготовки старшокласників повинні відповідати сучасним вимогам суспільно-економічного розвитку держави.

Принципово важливе значення для розуміння суті завдання й особливостей організації продуктивної праці старшокласників у сучасних соціально-економічних умовах має розкриття поняття «продуктивна праця учнів» у ринкових умовах як педагогічної категорії.

Аналіз визначень поняття «продуктивна праця» в соціально-педагогічній, економічній літературі та педагогічних дослідженнях показує, що продуктивна праця учнів у сучасних соціально-економічних умовах має певні специфічні риси, а саме:

- кінцевий результат повинен мати матеріальну винагороду, тобто діти за роботу мають одержувати зарплату;

- попередньо має вивчатися попит населення на продукцію, яка випускається, тобто вона повинна мати високу суспільну значущість; -

- організація трудової діяльності має моделювати сучасне виробництво та сферу послуг;

- оволодіння економічними знаннями;

- постійне поліпшення матеріально-технічних та економічних умов праці тощо.

Враховуючи викладене вище, під продуктивною працею учнів ми розуміємо систематичну, доцільно організовану працю, спрямовану на створення матеріальних і духовних цінностей, всебічний розвиток особистості, результатами якої є суспільно значима продукція, що набуває форму товару.

В процесі дослідження встановлено, що загальноосвітня та економічна підготовка школярів, формування їх як інтелектуальної та підприємливої особистості будуть успішними, якщо продуктивна праця учнів виступатиме засобом: підготовки їх до праці на засадах повного господарювання та самофінансування; залучення до праці, яка моделює сучасні сфери матеріального виробництва та послуг; глибокого усвідомлення його економічної, технічної та суспільної сторін; ґрунтовного оволодіння певними видами праці на основі підприємницької діяльності; наукового узагальнення перспективного досвіду з метою подальшого вдосконалення форм та змісту продуктивної праці, її раціоналізації.

Важливим етапом дисертаційного дослідження було визначення об'єктивних та суб'єктивних умов, які впливають на ефективність організації продуктивної праці учнів в учнівських кооперативах різних регіонів України.

Так, 96 % опитаних керівників учнівських кооперативів, інспекторів з трудового навчання обласних та районних відділів освіти, організаторів продуктивної праці назвали однією з об'єктивних умов впливу на ефективність організації продуктивної праці учнів в учнівських кооперативах наявний рівень матеріально-технічної бази закладу-засновника кооперативу; 80 % – нові форми власності; 72 % – ринок праці.

Із 470 опитаних старшокласників 98,7 % вважають основними об'єктивними умовами нестачу сировини та рівень матеріально-технічної бази; 98 % – розвиток ринкових відносин; 94,4 % – порушення договірних зв'язків, 92,1 % – нові форми власності; 82,5 % – ринок праці.

Аналіз результатів впливу педагогічних умов (вибір об'єктів праці, соціальна мотивація праці, індивідуальний підхід до особистості, учнівське самоврядування, моральне та матеріальне стимулювання, планування та нормування праці) на ефективність організації продуктивної праці учнів в учнівських кооперативах показав, що 92 % керівників учнівських кооперативів, інспекторів з трудового навчання обласних та районних відділів освіти, організаторів праці в умовах кооперативної діяльності та 97 % старшокласників головними умовами вважають вибір соціально значущих об'єктів праці та соціальну мотивацію

праці, яка сприяє розвитку мотиваційної сфери особистості, відповідального ставлення до праці, психологічної готовності до неї в сучасних умовах суспільного розвитку.

Проведений у дисертації аналіз організації продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах України засвідчує, що їх діяльність, як і форм учнівського підприємництва на сучасному етапі, має значні перспективи розвитку. Вони можуть стати ефективними формами організації трудової діяльності старшокласників в умовах реформування ринкових відносин. Характерною особливістю таких об'єднань є творча, вільна, оплачувана праця за інтересами; економічна самостійність, оптимальне поєднання індивідуальної та колективної праці; гнучкість господарського механізму; можливість самоврядування.

На основі проведеного аналізу нормативних документів розроблених Міністерством освіти України (Положення про навчальні майстерні загальноосвітнього закладу від 16.06.1994 р. № 187 та Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат від 30.11.1994 р. № 430), встановлено, що сучасна загальноосвітня школа і МНВК мають необхідний мінімум матеріальних засобів та нормативних актів для організації продуктивної праці старшокласників в умовах учнівських кооперативів та малих підприємств.

Багатоплановість функцій старшокласників у процесі продуктивної праці в учнівських кооперативах, пов'язаних насамперед з різноманітністю видів та форм її організації, а також з вимогами суспільства до особистісних, передусім економічно значущих, якостей, детермінує потребу готовності учнів 8-11 класів до трудової діяльності в умовах ринку праці.

У другому розділі «Експериментальна перевірка педагогічної ефективності діяльності учнівських кооперативів» розглядаються можливості підвищення ефективності продуктивності праці учнів 8-11 класів в учнівських кооперативах у плані активізації трудової діяльності школярів через організаційні форми, виховання економічно значущих якостей особистості, учнівське самоврядування та комплекс заходів, спрямованих на педагогічну ефективність учнівських кооперативів; аналізуються результати експериментальної їх перевірки.

Важливим етапом дисертаційного дослідження в процесі формулюючого експерименту було визначення критеріїв сформованості економічно значущих якостей особистості та рівнів їх прояву.

Враховуючи рекомендації І.А. Сасової, В.І. Родічевої, С.С. Гриншпуна, М.П. Тименка та інш., а також специфіку організації продуктивної праці школярів в учнівських кооперативах і особливості розвитку різних регіонів, де проводився експеримент, ми виділили такі діалектично взаємозв'язані компоненти готовності трудової діяльності: морально-інтелектуальний, емоційний та діяльнісно-практичний. Усі економічно значущі якості ми згрупували у чотири групи, а саме:

вихідна група (працьовитість, рішучість, ініціативність, цілеспрямованість);

інтелектуальна група (срудниця, самовдосконалення, розумові здібності);

діяльнісно-практична група (винахідливість, практичність, самостійність, відповідальність, підприємливість, знання ринкової економіки);

спонукальна група (лідерство, матеріальна незалежність, честолюбство, позитивне ставлення до праці).

За рівнем сформованості економічно значущих якостей особистості у процесі продуктивної праці в учнівських кооперативах та навчально-виробничих бригадах виділено такі чотири рівні їх прояву:

високий – усвідомлюють необхідність економічних знань та вмінь для підвищення ефективності своєї праці;

середній – усвідомлюють необхідність економічної підготовки до майбутньої трудової діяльності, але не виявляють особистої ініціативи;

достатній – усвідомлюють необхідність економічної підготовки до майбутньої трудової діяльності, але не виявляють інтересу до економічних знань, умінь та економічної діяльності у процесі праці;

низький – вважають економічні знання та вміння непотрібними, але можуть виявити зацікавленість в аналізі результатів колективної праці в особистих цілях та розподілі заробітної плати.

Аналіз результатів дослідження показав, що в старшокласників переважають середній, достатній і низький рівні сформованості ділових якостей особистості, необхідних для ефективної трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах.

Практична діяльність та аналіз результатів досліджень свідчать, що на ступінь розв'язання навчальних та виховних завдань в учнівських кооперативах значною мірою впливають організаційні форми продуктивної праці учнів, а також умови, форми та методи організації процесу праці.

У дисертації показано, що в педагогічній науці вчені виділяють понад 20 різних варіантів організаційних форм продуктивної праці. Беручи їх до уваги, ми визначили основні ознаки колективної праці школярів в умовах учнівської кооперації:

- спільність мети трудової діяльності;
- розподіл праці між трудовими підрозділами та окремими учнями;
- взаємозв'язок між учнями через об'єкти й засоби праці (речова, матеріальна) та через загальну мету праці (умовно логовірна);
- комплектування трудових підрозділів учнів, які моделювали б реальний виробничий процес трудових колективів з урахуванням рівня підготовленості старшокласників до праці та самовибору міжособистістих контактів;
- форми взаємодії учнів під час спільного планування роботи, розподіл обов'язків у процесі праці, а також підведення підсумків: взаємозалежність, взаємоконтроль, взаємодопомога, взаємодовіра, співробітництво, цілеспрямованість, об'єднання зусиль у праці та ін.;
- розвиток самостійності учнів через удосконалення учнівського самоврядування, диференціацію керівної ролі вчителів-організаторів та економічну освіту.

Завдяки виділенню ознак та аналізу досвіду роботи шкіл України було визначено основні організаційні форми продуктивної праці учнів в учнівських кооперативах:

1. Проста колективна.
2. Колективно-договірна.
3. Колективно-виробнича.
4. Комбінована.

Структуру цих форм наведено в дисертації.

На наступній стадії дослідницької роботи особливого значення надавалось виявленню впливу конкретних організаційних форм трудової діяльності в учнівських кооперативах на змінюваність показників, що характеризують суспільно-трудова активність старшокласників. Як інструментарій ми використовували методика вивчення рівнів трудової та економічної вихованості учнів.

У процесі дослідження з'ясовано, що на ефективність змісту, умов та організаційних форм продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах впливають такі фактори:

1) правильний добір об'єктів продуктивної праці з урахуванням дидактичних, виховних, техніко-організаційних, психологічних та економічних вимог до їх змісту, а також регіональні умови навчального закладу, при якому організовано учнівські кооперативи;

2) створення необхідних (домінуючих і додаткових) умов, які сприяють найбільш оптимальній реалізації продуктивної праці та формуванню морально-психологічної, розумової і практичної готовності до трудової діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства;

3) доцільний вибір колективних та індивідуальних форм організації продуктивної праці старшокласників у кооперативі для створення найоптимальніших умов розвитку системи реальних колективістських стосунків між учнями й керівництвом кооперативу та іншими комерційними структурами;

4) подальше вдосконалення взаємовідносин між учнівським колективом, керівництвом кооперативу та іншими комерційними структурами шляхом розвитку учнівського самоврядування як засобу підвищення педагогічної ефективності учнівських кооперативів.

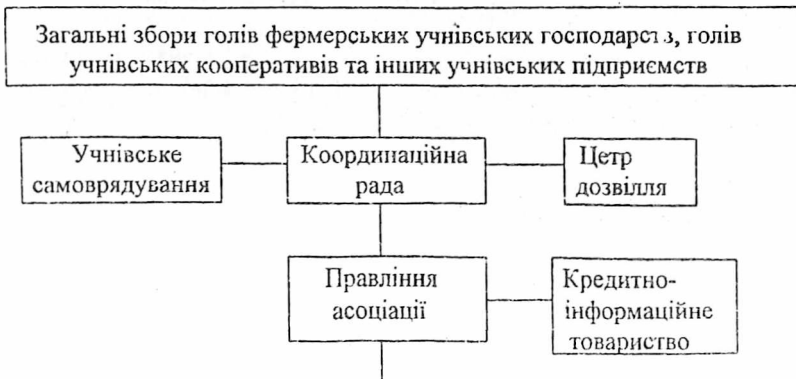
У дисертації докладно аналізується виховна ефективність органів учнівського самоврядування учнівських кооперативів з урахуванням рівня розвитку колективу, організаційної форми трудової діяльності та форм реалізації кооперативної власності.

Такий підхід дав змогу простежити за стосунками, що складаються у процесі трудової діяльності між членами кооперативу й органами самоврядування, між організаторами праці і членами колективу.

Рис 1.2 Роль органів самоврядування в управлінні трудовою діяльністю старшокласників в учнівських кооперативах.

У процесі дисертаційного дослідження було розроблено організаційно-виробничу структуру асоціації учнівських кооперативів, підприємств та інших господарств, яка дає можливість ефективно здійснювати міжгосподарську координацію різноманітних учнівських підприємств.

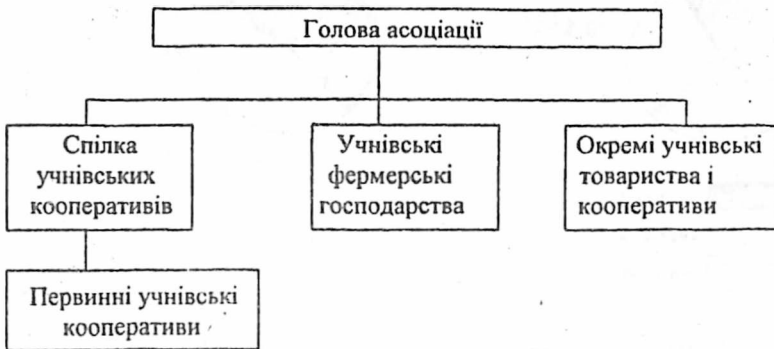
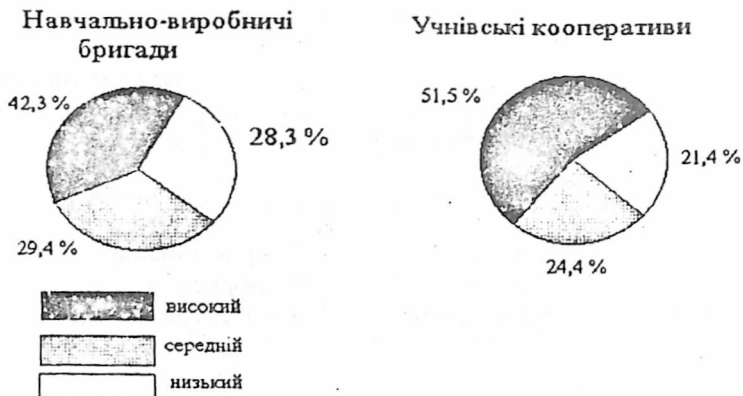

Рис. 2.2 Організаційно-виробнича структура асоціації учнівських кооперативів, підприємств та інших господарств

Розглядаючи шляхи формування у старшокласників готовності до трудової діяльності в умовах ринкової економіки, ми надавали великого значення тому, щоб значна кількість учнів експериментальних трудових об'єднань (учнівські кооперативи та навчально-виробничі бригади) мали можливість брати участь у роботі органів самоврядування. Старшокласники – члени органів самоврядування брали активну участь у плануванні виконання трудових завдань, визначенні обсягу, характеру та якості роботи, розподілі обов'язків та виборі керівних органів трудових об'єднань, оцінювали роботу своїх керівників, окремих учнів і всього колективу, брали участь у розподілі заробітної плати з урахуванням КТУ.

Наведені в дисертації дані свідчать, що з кожної групи критеріїв у кооперативах значно збільшилась кількість учнів, які мають більш високий рівень готовності до трудової діяльності в умовах ринку праці, порівняно з учнями, що займаються трудовою діяльністю в навчально-виробничих бригадах і практично до самоврядування не залучаються.

Дані про вплив учнівського самоврядування на готовність старшокласників до трудової діяльності в умовах ринку праці, наводяться в діаграмі.

Діаграми 1.2. Результативність впливу органів унівського самоврядування шкільних кооперативів, навчально-виробничих бригад, старшокласників на рівень готовності старшокласників до трудової діяльності в умовах ринку праці.

Високий і середній рівні готовності до трудової діяльності в умовах ринку праці за всіма критеріями мають 51,5 % старшокласників членів учнівських кооперативів і 42,3 % учнів навчально-виробничих бригад; достатній рівень відповідно мають 24,1 % школярів учнівських кооперативів і 29,4 % учнів виробничих бригад; низький рівень – 24,4 % старшокласників учнівських кооперативів і 28,3 % учнів навчально-виробничих бригад.

Аналіз матеріалів дослідження свідчить, що старшокласники в учнівських кооперативах краще усвідомлюють необхідність своєї праці в різних сферах виробництва й обслуговування, прагнуть до участі в таких справах, які максимально б моделювали реальні відносини, задовольняли їх потреби в комунікативній, організаторській і управлінській діяльності, а також виявляють ініціативу під час організації своєї праці, підвищують її продуктивність, максимально ефективно ставляться до засобів, об'єктів і предметів праці, раціонально використовують матеріали та енергоресурси.

Старшокласники, які працюють у навчально-виробничих бригадах, мають нижчі показники готовності до трудової діяльності в ринкових умовах порівняно з учнівськими кооперативами. Вони дбайливо ставляться лише до засобів і предметів праці, за які несуть безпосередню відповідальність. Частина членів навчально-виробничих бригад мають труднощі у плануванні трудових завдань та інш.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дисертаційного дослідження можна стверджувати:

1. Організація продуктивної праці старшокласників на основі нових форм є одним з важливих напрямів трудового навчання. У нинішніх соціально-економічних умовах трудова підготовка старшокласників має бути зверненою на потреби ринку праці, бути гнучкішою і більш пристосованою до рівня соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Саме на виконання таких завдань спрямована організація продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах.

2. Організація продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах в умовах ринкової економіки ефективна, якщо основу організаційно-педагогічного процесу становить єдність дидактичних та виробничих вимог з максимальним моделюванням реальних процесів підприємництва та ділових відносин, що їх супроводжують, а учнівське самоврядування є засобом підвищення педагогічної ефективності учнівських кооперативів.

3. Організаційно-педагогічні умови спрямовані на підвищення ефективності продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах, сприяють активізації пізнавальної та трудової діяльності учнів, розвивають здібності, економічну культуру праці та їхні інтелектуальні вміння, позитивно змінюють ставлення школярів до нових форм організації продуктивної праці. Ефективність обраних організаційних форм праці в учнівських кооперативах залежить від правильності та доцільності поєднання їх із традиційними формами об'єкта праці та відповідно до регіональних особливостей.

4. Практика організації продуктивної праці старшокласників в учнівських кооперативах з урахуванням розроблених нами зразків документів, необхідних для організації учнівських кооперативів, може бути адаптованою до нових педагогічних та соціально-економічних вимог, до запитів сучасних учнів.

Вище викладені положення теоретично обгрунтовані та експериментально перевірені в ході практичної діяльності учнівських кооперативів. Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики дослідження.

Проведене дослідження не претендує на всебічність висновків щодо розв'язання проблеми організації продуктивної праці на основі нових форм (учнівські кооперативи, трудові асоціації, малі фермерські підприємства та ін.), оскільки, розуміючи новизну і складність цієї проблеми, ми зробили спробу науково обгрунтувати лише загальний підхід до означеного питання.

На нашу думку, спеціального дослідження потребують наступні питання: вдосконалення законодавчої бази держави щодо учнівських підприємств, підготовка вчителів трудового навчання та учнів для організації продуктивної праці школярів на основі нових форм.

Результати дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях автора:

1. Ткачук С.І. Розвиток шкільних кооперативів в країнах Західної Європи та США// Рідна школа.– 1996.– № 2. – С. 70-71.

2. Ткачук С.І. Соціально-економічні умови розвитку нових форм організації продуктивної праці старшокласників// Навчально-виховний процес в середній та вищій школі: Проблеми, пошуки, перспективи: Збірник наукових праць. – Умань, 1997.– Випуск 3.– С.49-54.

3. Ткачук С.І. Соціально-педагогічні умови організації продуктивної праці старшокласників // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія, 1998. – № 3. – С. 84-88.

4. Ткачук С.І. Організація продуктивної праці старшокласників в умовах ринкової економіки// Матер. міжв. наук.-практ. конф. “Удосконалення трудової підготовки школярів в умовах ринку”. – Умань, – 1996.– С. 12-14.

5. Ткачук С.І. Удосконалення форм і методів організації продуктивної праці учнів в учнівських кооперативах //Тези доп. на наук.-практ. конф. “Удосконалення трудової підготовки учнів сільської школи”. – Черкаси - Умань, 1991. – Ч.1. – С. 29-30.

6. Ткачук С.І. Воспитательные возможности производительного труда учащихся в школьных кооперативах //Тезисы докл. межв. семин.– совещ. “Организация и содержание производительного труда учащихся и студенческой молодежи в условиях перехода к рыночным отношениям”. – Кривой Рог, 1992. – С. 18.

АНОТАЦІЯ

Ткачук С.І. Організаційно-педагогічні умови залучення учнів 8-11 класів до продуктивної праці в учнівських кооперативах.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання. Інститут педагогіки АПН України, Київ 1998.

В результаті дисертаційного дослідження теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено структурні елементи підготовки старшокласників до продуктивної праці в учнівських кооперативах (мета, завдання, організаційно-педагогічні умови, форми), визначено шляхи підвищення її ефективності.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, продуктивна праця, учнівський кооператив.

АННОТАЦИЯ

Ткачук С.И. Организационно-педагогические условия привлечения учащихся 8-11 классов к производительному труду в ученических кооперативах.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. Институт педагогики АПН Украины, Киев 1998.

В результате диссертационного исследования теоретически обосновано и экспериментально проверено структурные элементы подготовки старшеклассников к производительному труду в ученических кооперативах (цели, задачи, организационно-педагогические условия, формы), определены пути повышения ее эффективности.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, производительный труд, ученический кооператив.

ANNOTATION

Tkachuk S.I. Organizational and pedagogical for involving of the 8-11 formers in productivelabour at the pupil's cooperatives.

Dissertation submihed to the degru of candidate of pedagogics specialty 13.00.02 – theory and methods of labour training. Institute of pedagogics at the Academy of pedagogical sciences, Kiyv, 1998.

The thesis provides the theoretical basis and experiment checking for the structural elements of the senior pupils preparation for the porductive labour at the pupil's cooperatives (the aim, tasks, social, economical and pedagogical conditions, forms), and determines the ways of reading their effectiveness.

Key words: organization, pedagogical conditions, productive work, pupils (productive) cooperative.